

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
факультет історії і права

*кафедра цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О.І. Процевського*

*кафедра державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу*

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

кафедра правового регулювання економіки

Матеріали круглого столу
до Дня юриста

***«Виклики правничої
професії
в умовах воєнного
стану»***

06 жовтня 2022 року

м. Харків

Виклики правничої професії в умовах воєнного стану : тези доповідей та наукових повідомлень учасників круглого столу присвяченого до Дня юриста (6 жовтня 2022 року) / уклад.: О.О. Коваленко, Т.Г. Головань, М.Д. Ждан ; за ред. О.О. Коваленко. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. – 158 с.

У збірнику розміщено тексти наукових доповідей та повідомлень, присвячених актуальним проблемам правничої професії в умовах воєнного стану.

Видання адресоване вченим, аспірантам, докторантам, викладачам закладів юридичної освіти, працівникам суду, адвокатури, органам юстиції, співробітникам Державної служби зайнятості України, практикуючим юристам, громадським діячам, профспілковим активістам, іншим особам, що цікавляться проблемами правничої професії в умовах воєнного стану.

Матеріали круглого столу оприлюднені у електронному вигляді на сервері відкритого електронного архіву (репозитарію) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди EKhNPUiR (електронний архів): <http://dspace.hnpu.edu.ua/> та на сайті факультету історії і права: <http://www.hnpu-laws.in.ua/> у розділі «Наука».

Інформація про оргкомітет. Координацію проведення круглого столу здійснює кафедра цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О.І. Процевського та кафедра державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу – тел.: +38(057)700-35-16, e-mail: trudkonf.hnpu@gmail.com)

Коваленко Олена Олександрівна (в.о. завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О.І. Процевського д-р юрид. наук, професор) +38(057)598-98-75;

Головань Тетяна Георгіївна (в.о. завідувача кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу канд. юрид. наук, доцент) +38(067)681-93-90;

Ждан Микола Дмитрович (канд. юрид. наук, доцент) +38(063)948-05-19.

Оргкомітет круглого столу не завжди поділяє думку учасників. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники та їх наукові керівники.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів круглого столу посилання на джерела є обов'язковим.

Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
протокол №10 від 19 жовтня 2022 р.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2022

Павленко Т.А. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	47
Плотнікова А.В. ЩОДО ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ	49
Пономаренко О.М. ПРАВО НА ШЛЮБ ТА СІМ'Ю ЯК ПРИРОДНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ	52
Рогова О.Г. ВИПРОБУВАННЯ ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	55
Смолярова М.Л. СТИМУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ПРАЦІ В УКРАЇНІ	57
Шинкарьов Ю.В. ЩОДО ТЕМПОРАЛЬНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ БОЙОВОГО ІМУНІТЕТУ	59
Богданець А.В. ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	61
Корабель М.Г. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ РФ	65
Кошарновська С.Л. ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	67
Санченко А.Є. ПРАВА ЛЮДИНИ В СФЕРІ БІЗНЕСУ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ В УКРАЇНІ	71
Трофименко Д.С. ОЗНАКИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	74
Глущенко С.І. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРУ СТАТІ ДИТИНИ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ	77
Циркуненко О.В., Купін В. ВІДВІД СУДДІ ЯК ГАРАНТІЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ	81
Мешкова К.О. ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	83
Власенко М.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ СУДДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	85
Гапочка К.В. ЩОДО ВПОРЯДКУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ, РОБОТОДАВЦЯ І ПРАЦІВНИКА У ПИТАННЯХ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РОБОЧОГО ЧАСУ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	87

УДК 347. 6

ORCID 0000-0001-6394-1834

*Пономаренко Оксана Михайлівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені проф. О. І. Процевського
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди
кандидат юридичних наук, доцент
ponomarenko.oksana.mihaylovna@gmail.com*

ПРАВО НА ШЛЮБ ТА СІМ'Ю ЯК ПРИРОДНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Відповідно до ст. 12 Європейської конвенції з прав людини чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права. Таким чином, на міжнародному рівні зазначено, що саме держава визначає порядок здійснення права людини на шлюб.

Але існування шлюбних відносин жодним чином не залежить від держави. Відносини між чоловіком та жінкою, які спрямовані на створення сім'ї та народження дітей, існували задовго до утворення держави, оскільки їх існування обумовлено самою природою людини і всього живого. За словами Аристотеля: «Природа зробила людину настільки більш схильною до шлюбу, ніж до державотворення, наскільки сім'я є необхіднішою за державу і виникає раніше держави». Саме тому, не викликає сумнівів, що право на шлюб відноситься до природних прав людини, тобто таких, яким за визначенням Ульпіана, природа навчила все живе: адже це право відноситься до об'єднання чоловіка та жінки, які ми називаємо шлюбом, сюди ж народження дітей, сюди ж виховання; ми бачимо, що тварини, навіть дикі, мають знання цього права.

Але держава, практично одразу, з часів утворення, взяла шлюб під свої жорсткий контроль та опіку. Відносини, які пов'язані з укладенням шлюбу, во всі часи регулювалися виключно імперативними нормами, хоча їх приватно-правову природу ніхто не оспорував.

Втручання держави у таку інтимну сферу людського життя, якою є шлюбні відносини, безумовно, має свої причини. Це пояснюється самою сутністю шлюбу та сімейних відносин, та тими функціями, які виконує шлюб.

Шлюб є не єдиною, але основною підставою виникнення сімейних відносин, у зв'язку з чим він не випадково зазначений у ч. 4 ст. 3 СК на першому місці серед всіх інших підстав. Шлюб, має на меті не лише створення сім'ї, а і народження та виховання дітей. Народження дитини, безумовно, не є той метою, яку має кожна людина, яка укладає шлюб. Від відсутності дітей, і навіть відсутності наміру щодо їх народження, шлюб не перестає бути шлюбом, це не є підставою для визнання його недійсним. Як, зазначав Кант, статеве спілкування по закону є шлюб (*matrimonium*), тобто з'єднання двох осіб різної статі заради довічного володіння статевими властивостями один одного, але для правомірності цього зв'язку зовсім

не потрібно, щоб людина, яка одружується, ставила перед собою цю мету; в іншому випадку шлюб розривався б сам собою, після того як припинялося б дітонародження. Але все ж таки, середньостатистична людина укладаючи шлюб, хоча може і прямо не мати на меті народження дитини, але допускає це, а більшість людей навіть прагнуть цього.

Народження дитини в шлюбі є настільки природним, що тривалий час, навіть в ті часи, коли розірвання шлюбу практично не допускалося, безпліддя (особливо жінки) було підставою для розірвання шлюбу за ініціативою іншого з подружжя (чоловіка). Навіть у чинному СК України закріплено, що небажання чоловіка мати дитину (відмова дружини від народження дитини) або нездатність його (її) до зачаття дитини може бути причиною розірвання шлюбу (ст. 49, 50 СК).

Саме в народженні дітей, їх вихованні та утриманні і полягає цінність шлюбу та сім'ї для держави та суспільства. Саме тому, держава бере сім'ю і шлюб як його основу, під особу охорону та захист, що виражається і в закріпленні імперативних вимог щодо шлюбу.

Не можна заперечувати, що в кожному суспільстві об'єктивно існують різні форми організації сімейних відносин і існування цих форм не залежить від держави. Однак, виключно держава вирішує які форми визнавати, а які не визнавати, ігнорувати, або, навіть, забороняти. Лише держава визначає, за якою людиною визнавати право на шлюб, а за якою – ні. І саме в цьому полягає суперечність. Якщо право на шлюб є природним правом, тоді чому держава визнає це право не за всіма людьми, а лише за певними суб'єктами.

Відповідно до ст. 21 СК України шлюбом визнається сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Таким чином, в Україні шлюб має відповідати наступним вимогам: по-перше, бути різностатевим союзом, тобто союзом між жінкою та чоловіком; по-друге, бути сімейним союзом, тобто союзом між разом проживаючими особами, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки; по-третє, має бути зареєстрований у органах державної реєстрації актів цивільного стану.

Остання ознака шлюбу має лише формальний, а не сутнісний характер, але саме вона відрізняє шлюб від інших подібних за сутністю форм. У ст. 21 СК прямо зазначене, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя. Також, релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Не знайшла в легальному визначенні шлюбу ще одна важлива риса шлюбу, яка, безумовно, лежить поза правом, але, саме вона виражає його природню сутність – шлюб, як правило, заснований на фізіологічному (статевому) та духовному зв'язку між особами. Саме ця сутність шлюбу робить шлюб цінним для держави та суспільства, оскільки є основою для народження і наступного виховання дітей. Як писав Г. Ф. Шершеневич: «В основі сім'ї лежить фізіологічний момент, прагнення до задоволення статевої потреби. Діти є фізіологічним наслідком співжиття». На цьому ґрунтується і духовний зв'язок між подружжям, який є необхідною умовою для спільного побуту, спільного майна, спільних дітей, спільної підтримки один одного. До шлюбу вступають люди, які прагнуть все своє життя провести разом, і в горі, і в радості, і в хворобі,

і в здоров'ї. Саме в цьому і полягає сутність шлюбу як добровільної форми утворення сім'ї.

Але, слід констатувати, що такий фізіологічний та духовний зв'язок між людьми, який становить основу шлюбу та сім'ї, є можливим не лише серед різностатевих пар, але і серед одностатевих. Чинне сімейне законодавство не визнає спільне проживання таких осіб, засноване на спільному побуті та взаємних правах та обов'язків сім'єю. Навіть для набуття сімейно-правового статусу особами, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, сімейний закон вимагає наявності різностатевої приналежності суб'єктів. Відповідно до ст. 74 СК України якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

Не визнає за такими парами закон і можливість врегулювати свої сімейні відносини шляхом укладання сімейного договору, не дивлячись на те, що підстави виникнення сім'ї сформульовані у СК достатньо широко, і не вичерпне.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 3 СК сім'я може створюватися і на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Однак, відповідно до ст. 9 СК право на договірне регулювання сімейних відносин право належить лише особам, які проживають однією сім'єю в розумінні ст. 74 СК, тобто різностатевій парі.

Таким чином, виходить, що право на шлюб та сім'ю є природним правом людини, а держава своїм вольовим рішенням визнає таке право виключно за гетеросексуальними особами. Внаслідок чого, гомосексуальні особи позбавлені можливості набути сімейно-правовий статус зі всіма його перевагами та тягарями. Наприклад, за законом у них не виникає аліментних зобов'язань, на них не розповсюджується презумпція спільної сумісної власності на майно, яке вони набули під час шлюбу, вони не можуть отримати відшкодування за втрату годувальника та інших можливостей, які належать членам сім'ї вони позбавлені. Такий стан законодавства, при якому держава не визнає природне право на шлюб та сім'ю за певною категорією осіб, не відповідає статусу правовій державі і є проявом дискримінації. Представляється, що в цьому питанні Україні необхідно врахувати досвід Європейських країн та Резолюцію ПАРЄ від 10 жовтня 2018 року та привести законодавство до міжнародних стандартів.